De een was arm en voelt zich nu met een eigen salaris de koning te rijk, de ander zou de hele geldeconomie het liefst afschaffen. En nummer drie wil er met het grote geld vandoor – 'geld is immers macht'. Drie vrouwen en een man over de betekenis van geld, de pro's en contra's van een *fair trade* chocoladereep en waarom de kinderopvang altijd denkbeeldig van het salaris van de vrouw afgetrokken wordt.

Een gesprek over de waarde van geld

RINSKE BIJL

'Je moet een dak boven je hoofd hebben en geen honger lijden'

'Ik kan erg gelukkig worden van geld', begint Lotte Nijland (27). 'Ik heb een betaalde baan voor drie dagen in de week. Het is een ontzettende luxe, het geld komt gewoon iedere maand. Dan is het op... en dan komt er gewoon weer nieuw! Dat is toch echt heel cool!', roept ze enthousiast. Het is haar eerste baan, hiervoor moest ze rondkomen van een studentenbudget. Ze werkt bij de Arme Kant van Nederland/Economie, Vrouwen in Armoede (EVA). Door haar werk ziet ze ook hoe uitzichtloos armoede kan zijn. 'Veel vrouwen in mijn netwerk zijn gescheiden toen de kinderen een jaar of tien waren, en zitten nu in de armoede. Ze hebben een bijstandsuitkering en geen opgebouwd pensioen, dus ze blijven arm voor de rest van hun leven. Nou,' zegt ze, 'geen wonder dat ze depressief zijn.'

Özden Kutluer-Yalim (58) is het met haar eens. 'Ik heb nog nooit iemand ontmoet die ongelukkig is omdat ze te veel geld heeft. Geld maakt misschien niet gelukkig, maar gebrek eraan kan wel ongelukkig maken.' Kutluer won dit jaar de Triomf-prijs voor haar bijdrage aan de empowerment van zmv-vrouwen in Nederland. 'Ik heb altijd gewerkt en altijd genoeg geld gehad. Ik denk dat geld in deze samenleving een voorwaarde is om gelukkig te worden.'

Voor Rymke Wiersma (52) is geld echter niet meer dan een noodzakelijk kwaad. Ze werkt bij de niet-commerciële uitgeverij Atalanta. Jarenlang leefde ze van een uitkering en deed dit werk als vrijwilliger. Nu is het een ID-baan geworden en verdient ze er een minimaal inkomen mee. 'Ik denk helemaal niet dat ik gelukkiger zou zijn als ik meer geld zou hebben,' zegt ze. 'Het klinkt misschien als een sprookje, maar ik denk dat het mogelijk moet zijn om gelukkig te zijn als je helemaal niks hebt. Je kunt zonder geld leven en daar iets heel bijzonders van maken. Je moet een dak boven je hoofd hebben natuurlijk en geen honger lijden. Maar verder denk ik dat je pas ongelukkig wordt als je jezelf vergelijkt met andere mensen.'

'Geld is wel een middel waarmee je dingen kunt doen waar je gelukkig van wordt', vindt Niels Spierings (23). 'Maar wat mij ongelukkig maakt is als geld een doel op zich wordt.' Spierings werkt als onderzoeker op het gebied van politicologie en economie bij de

Lotte Nijland

Özden Kutluer-Yalim

Foto's Rinske Bijl

Rymke Wiersma

Niels Spierings

Radboud Universiteit Nijmegen. Hij doet onderzoek naar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in islamitische landen. Geld is macht, dat is hem wel duidelijk geworden door zijn studie. 'Politicologen zien alles als macht, maar geld is misschien wel een van de belangrijkste machtsmiddelen die er bestaan.'

'En daarom vind ik het zo heerlijk om mijn eigen broek op te kunnen houden,' zegt Nijland, 'economische zelfstandigheid is zo belangrijk.'

'Ik was stomverbaasd toen ik dertig jaar geleden in Nederland kwam wonen en zag dat alle vrouwen hier stopten met werken zodra ze kinderen kregen'

Kutluer: 'Ik was stomverbaasd toen ik dertig jaar geleden in Nederland kwam wonen en zag dat alle vrouwen hier stopten met werken zodra ze kinderen kregen. Dat was voor mij absoluut geen optie. Mijn moeder heeft altijd gewerkt en mijn vader heeft mij en mijn zussen bijgebracht hoe belangrijk het is om op je eigen benen te kunnen staan.' Als werkende moeder bleek Kutluer de enige uitzondering in haar buurt. 'Het viel me zo tegen dat al die vrouwen het blijkbaar als een voorrecht zagen om niet te hoeven werken. Maar ondertussen zag je ze steeds ongelukkiger worden. Ze zaten thuis en moesten voor de kinderen zorgen. Als er een echtscheiding kwam was het puur ellende. Nee, die mentaliteit heb ik nooit begrepen.'

'Ik vind het naïef om niet je economische zelfstandigheid te waarborgen. De kans dat je tijdens je leven als vrouw alleen komt te staan, door echtscheiding of het overlijden van je partner, is ontzettend groot,' zegt Nijland. 'Inderdaad,' beaamt Spierings. 'Er bestaat zo'n grote kloof tussen verwachtingen en realiteit. Iedereen weet dat huwelijken vaak mis gaan, maar denkt vervolgens: mij zal dat niet gebeuren.'

Wiersma is het niet met hen eens. 'Jullie vinden dat deze vrouwen verkeerde beslissingen nemen, maar ik vind het een fout van het systeem,' stelt ze. 'Ik vind dat wereldwijd iedereen genoeg te eten en te drinken zou moeten hebben. Daarom ben ik voor een basisinkomen.'

Spierings is bang dat vrouwen dan helemaal niet meer gaan werken als ze kinderen hebben. 'Dan is er geen stimulans meer om buiten het huishouden te stappen.' Wiersma: 'Het zou best kunnen dat vrouwen dat aangrijpen om lekker thuis te blijven, maar mannen misschien ook wel. Ik vind het belangrijk dat iedereen allerlei dingen doet en een ruime kijk op de wereld heeft, maar dan wel op basis van vrijwilligheid.'

Kutluer heeft praktische bezwaren: 'Als niemand hoeft te werken, wie gaat er dan het geld opbrengen om dit te betalen?' 'Veel vrouwen zullen het basisinkomen juist aangrijpen om buitenshuis te participeren', denkt Nijland. 'Nu zijn ze zo bezig met het veiligstellen van hun eigen financiële basis door al die rampzalige formulieren en deeltijdbaantjes. Als je ze financiële zekerheid biedt, denk ik dat er heel veel creativiteit loskomt.' Een ander positief effect volgens Nijland is dat zorgarbeid dan misschien wel hoger gewaardeerd gaat worden. 'Want nu is het zo dat als je de keuze maakt om te gaan zorgen, je automatisch ook voor armoede kiest.'

'Maar de meeste mannen verdienen al meer dan een basisinkomen', zegt Spierings. 'Zij zullen er dus niet minder door gaan werken om meer zorgtaken op zich te nemen.' We moeten de mogelijke positieve effecten van het basisinkomen zeker meenemen in de discussie over armoede, vindt Nijland.

'Binnen GroenLinks hebben we wel eens het idee van mannenbelasting geopperd. Dan heb je ook meteen het probleem met de kinderopvang opgelost.'

'Want over één ding kunnen we het in ieder geval eens zijn: het economische systeem dat we nu hebben werkt niet voor vrouwen. Er zijn allerlei mechanismen die vrouwen uitsluiten.'

Spierings gelooft niet dat dat aan het systeem ligt. 'Er zijn in verschillende landen verschillende systemen geprobeerd, en

ze werken allemaal niet voor vrouwen. Volgens mij zit het probleem veel meer in de sociale normen. De cultuur is belangrijker dan het systeem.'

Een van die hardnekkige opvattingen is dat kinderopvang uit het netto-inkomen van de vrouw betaald moet worden. Zodra kinderopvang bijna net zo duur is als de inkomsten van de vrouw, vindt 40% van de Nederlandse bevolking dat vrouwen net zo goed thuis kunnen blijven.

'Een *fair trade* chocoladereep lijkt wel oké, maar waarom moeten die mensen voor ons een luxeproduct als chocola maken? Kunnen ze niet beter iets produceren wat ze zelf lekker kunnen opeten?'

Nijland heeft een oplossing: 'Kinderopvang moet volledig met publieke middelen betaald worden. Dan betalen mannen automatisch meer, omdat zij ook nog steeds meer verdienen en dus meer belasting betalen.' Spierings voegt daar nog aan toe: 'Binnen het feministische netwerk bij GroenLinks hebben we wel eens het idee van mannenbelasting geopperd. Want je kunt de ongelijke inkomsten van mannen en vrouwen op twee manieren benaderen: vrouwen verdienen te weinig of mannen verdienen te veel... En dan heb je ook het probleem met de kinderopvang opgelost.'

Wiersma is er helemaal voor. 'Salarissen boven een bepaalde grens gewoon afromen!' Het liefst zou zij geld helemaal afschaffen. De cadeautjeseconomie, dat is haar ideale economische systeem. 'Dat gaat er vanuit dat iedereen graag dingen voor elkaar wil doen, zonder daar direct iets voor terug te willen. Een actueel voorbeeld zijn de weggeefwinkels, die je nu in verschillende steden hebt.'

'Dat kan alleen maar werken als je geen eigendom of verzameling kunt hebben', denkt Kutluer. 'In Afrika heb je nog gemeenschappen waar het zo werkt. Iemand doodt een hert, waar het hele dorp van mee-eet. Bewaren kan je het toch niet, dan verrot het, dus je deelt en gebruikt alles samen.'

Spierings: 'Je kunt onze geldeconomie alleen uitbannen als je verlangens uitbant. Er is altijd een schaarste in een bepaald goed, en dat goed wil iedereen hebben. Een groot voordeel van de geldeconomie is trouwens,' voegt hij er aan toe, 'dat je een collectief bezit tot stand kan brengen. En dat is vitaal vanuit een genderperspectief, omdat de staat hiermee progressie kan bevorderen. De staat loopt toch voorop vergeleken met economische actoren.'

Nijland heeft echter weinig vertrouwen in de positieve rol van de staat voor de genderverhoudingen. Neem de Wet Maatschappelijke Ondersteuning: 'Die kwam voort uit zorg over sociale uitsluiting en ging uit van het idee van participatie, mensen actief bij de maatschappij betrekken. Vervolgens gaat zo'n wet vijf jaar door een bureaucratische molen heen, en wat eruit komt is een ramp. Het werkt sociale uitsluiting in de hand, vrouwen draaien voor alles op, ouderen moeten hun thuiszorg zelf gaan betalen. Wat is er gebeurd in Den Haag dat dit het resultaat is?'

Kutluer maakt zich vooral zorgen over de internationale ongelijkheid. 'Ik denk dat men op nationaal niveau nog wel z'n best doet om harmonie en gelijkheid te creëren, maar internationaal gezien is het van een graaizuchtige hebberigheid. Nu het communisme geen alternatief meer lijkt, hoeft het kapitalisme geen menselijk gezicht meer op te houden. Dus wij moeten daar met massa-acties verandering in brengen.'

'Tsja,' zucht Spierings, 'ik koop wel eens een *fair trade* chocoladereep en mijn spaarrekening heb ik bij een verantwoorde bank die microkredieten steunt, maar dat zet toch allemaal geen zoden aan de dijk. Als ik daarover nadenk, word ik ontzettend depressief.'

Nijland is optimistischer. 'Je kunt beter inconsequent verantwoord consumeren dan consequent onverantwoord. Als je dan die ene keer dat pak melk van de ecoboer koopt, nou hartstikke goed, gewoon doen. En als je dan een keer blut bent koop je 'm gewoon van het huismerk van je supermarkt.'

'In de zestiger en zeventiger jaren waren wij in de vrouwenbeweging allemaal erg tegen macht en geld. Maar dat geeft de mannen en de rijken de gelegenheid om beleid in hun voordeel te maken'

Wiersma: 'Ik vind het heel lastig. Een *fair trade* chocoladereep lijkt wel oké, maar waarom moeten die mensen voor ons een luxeproduct als chocola maken? Kunnen ze niet beter iets produceren wat ze zelf lekker kunnen opeten? Ik heb ooit gele-

zen dat mensen die op chocoladeplantages werken zelf nog nooit chocola hebben gegeten. Dat is toch walgelijk.'

'Ik wil graag bewust inkopen,' zegt Kutluer, 'maar vandaag de dag weet je ook niet meer welk product van welk bedrijf is. Het is om gek van te worden, ik ben altijd bang dat ik iets drink wat van Pepsi of Coca-Cola is...' Toch is ze ook wel positief gestemd: 'Je ziet steeds meer bedrijven die een sociaal gezicht opzetten. Dat is onze macht als consumenten, en we zijn een hele grote groep. We zouden ons alleen wel meer moeten organiseren.' 'En ons realiseren dat het helemaal niet zo vanzelfsprekend is, al dat geld en die spullen die we hebben', voegt Wiersma toe.

Nijland concludeert: 'De koek is niet op, we moeten 'm alleen beter verdelen. Maar daar zullen we in Europa wel een flinke ader voor moeten laten. En dan is niets meer zeker – ook de hypotheekrenteaftrek niet!'

Kutluer: 'In de zestiger en zeventiger jaren waren wij in de vrouwenbeweging allemaal erg tegen macht en geld. Maar dat geeft de mannen en de rijken de gelegenheid om beleid in hun voordeel te maken. Daarom wil ik nu wel macht hebben om daarmee verschil te kunnen maken. Anders wordt de kloof alleen maar groter, over de hele wereld zie je de ongelijkheid groeien.'

Wiersma vindt dit lastig: 'Ik wil helemaal geen macht, omdat ik dat associeer met macht over iemand anders. En om macht te verkrijgen moet je meedoen binnen dit systeem. Vroeger had ik heel veel mensen om me heen die allerlei alternatieve dingen deden. Nu heeft bijna niemand daar meer tijd voor, want ze zitten allemaal in een zo leuk mogelijk baantje.'

'Maar waarom zou je jezelf afschermen in je eigen wereldje, en daar veel minder geld in om laten gaan?', vraagt Nijland. 'Je moet gewoon meedoen in de mannenstructuur, met je eigen vrouwelijke initiatieven. En je moet ook niet bang zijn om daar geld voor te vragen, want dat is het ruilmiddel waarmee je je positie verstevigt. Geld is macht. En je bent het gewoon waard!'

'Maar een van de redenen dat de feministische beweging is ingezakt is dat vrouwen nu allemaal individueel bezig zijn met hun eigen carrière,' werpt Wiersma tegen. 'Daarom vind ik een vrouwelijke directeur van een groot bedrijf net zo verwerpelijk als een mannelijke. Het interesseert mij helemaal niks hoeveel vrouwen aan de top zijn.'

'Daar ligt precies het probleem', vindt Kutluer. 'We vinden macht eng en we vinden machtige vrouwen eng.' Ze besluit: 'We moeten durven zeggen: wij willen de macht hebben om de wereld te veranderen. Alleen dan kunnen we verschil maken.'